

*Almira ALIBAŠIĆ-FIDELER**, *Haris ZAIMOVIĆ***, *Velid JERLAGIĆ****

KNJIGE REGISTARA I PROTOKOLA KAO ONLINE INVENTARI: digitalizacija knjiga arhivskih fondova uprave i administracije

Izvelek:

Knjige registrov in protokolov kot spletni inventarji: digitalizacija knjig v fondih uprave

Če na digitalizacijo gledamo kot na proces zaščite kulturne dediščine in možnost povečanja dostopa do pomembnega gradiva na narodni in mednarodni ravni, jo moramo hkrati prepoznati kot pomemben cilj v realizaciji kulturno-znanstvene politike, kulturno-znanstvenega razvoja države ter boljši organiziranosti in delovanju lokalne samouprave. Za izvajanje takšnega procesa je potrebno kot kriterije uporabiti strokovne standarde.

Arhivski fondi uprave so, po svoji naravi, eni od najbolj zanimivih arhivskih fondov nasploh, še posebej ker lahko skozi ohranjeno gradivo sledimo konstitutivni in zgodovinskemu razvoju upravne oblasti na področju Sarajeva kot tudi Bosne in Hercegovine. Poleg arhivskih institucij bi se v projekt vključile še Elektrotehniška fakulteta, Filozofska fakulteta v Sarajevu s svojimi oddelki, lokalna uprava in nekatere druge organizacije, ki bi prispevale svoj del v smislu informacijske tehnologije in ki imajo na tem področju več izkušenj.

Proces bi zaobjel digitalizacijo vseh knjig in zapisnikov uprave, ki že služijo kot iskalni pripomočki, in digitalizacijo vseh zbornikov zakonov in uredb, natisnjenih v Bosni in Hercegovini.

Ključne besede:

arhivsko gradivo, protokoli, registri, digitalizacija, mikrofilm, baze podatkov, multidisciplinarnost, online inventarji, dostopnost

Abstract:

Registry and Protocol Books as On-Line Inventories: Digitization of Books of Government and Administration Archival Fonds

Digitization, understood as a process of protection of cultural heritage and possibility of better access to important archival material on the national and international level, can also be recognized as an important goal in realization of cultural and scientific development of the country, as well as in better functioning of local government's policy. While implementing this digitization process, high quality professional standards should be the main criteria.

Archival fonds of the government and administration are one of the most interesting in general, especially because, through the material of these kind of fonds, the continuity and historical evolution of local government of Sarajevo and Bosnia and Herzegovina, can be seen. In this project, along with archival institutions, some other instances should be included, such as the Faculty of Electrical Engineering, Faculty

* Almira Alibašić-Fideler, viši arhivist, Historijski arhiv Sarajevo, Alipašina 19, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina, kontakt: almira.alibasic@gmail.com.

** Haris Zaimović, viši arhivist, Historijski arhiv Sarajevo, Alipašina 19, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina, kontakt: grundiqur@gmail.com.

*** Velid Jerlagić, arhivist, Historijski arhiv Sarajevo, Alipašina 19, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina, kontakt: jerlagic@gmail.com.

of Philosophy with its departments, local government, as well as some other organizations which could contribute with their own experience in implementing IT-topics projects.

The digitization process would include all governmental books and records which are used as informative guides in researching among documents and dossiers, also digitization of all codes of laws and orders, printed in Bosnia and Herzegovina throughout the time.

Keywords:

archives, digitization, microfilming, databases, multidisciplinary, online inventories, access

1 UVOD

Arhivska građa svake zemlje jeste važno kulturno-historijsko dobro, kulturna baština koja zaslužuje poseban tretman i zaštitu. Arhivi kao institucije koji su u posjedu arhivske građe na taj način čuvaju kolektivnu memoriju jedne zemlje. Arhivi su čuvari historije zemlje sadržane u mnoštvu podataka i informacija koje sadrže mnogobrojni fondovi i zbirke pohranjeni u njima. Tako su na usluzi upravi, istraživačima, naučnicima, institucijama i svim zainteresiranim građanima u svrhu proučavanja društva i prošlosti kao i u svrhu rješavanja predmeta dokazno-pravnog karaktera.

Riječ je o ustanovama koje se brinu o dokumentaciji koja nastaje kao produkt rada različitih ustanova, organa vlasti, javnih i privatnih preduzeća, kulturnih ustanova, škola, društava, kao i mnogih istaknutih pojedinaca i porodica. Vode evidenciju, nadziru i brinu se o građi u nastanku, i kao takve su nezaobilazne kada je u pitanju život jednog dokumenta, bez obzira gdje, ko i na koji način ga stvarao. Svaka oblast ljudskog djelovanja nalazi svoj oblik zabilježen na papiru ili, u našem modernom dobu, nekom drugom obliku zapisa.

Živimo u informatičkoj epohi, u vremenu opće povezanosti svih sfera ljudskog djelovanja kako u egzaktnim, tako i u humanističkim znanostima, i to u najširem spektru komunikacije, dostupnosti tzv. "sirove" i "rafinirane" informacije, te vizualizacije sadržaja. Mogućnosti se, u tom pogledu, doimaju neiscrpnima. Današnje društvo samo po sebi, ima potrebu za razmjenom informacija, a brzina kojom se to u sadašnjosti odvija, nameće nove moduse djelovanja arhivskim institucijama kao čuvarima arhivske građe, odnosno neprerađenih, dokumentarnih informacija.

2 CILJEVI I SVRHA DIGITALIZACIJE

Shvatajući digitalizaciju kao proces zaštite kulturne baštine i mogućnost povećanja transnacionalne dostupnosti informacije iz građe i same građe u digitalnom obliku, potrebno ju je istovremeno prepoznati kao važan cilj u ostvarivanju kulturne politike i kulturnog razvitka jedne države. Pri tome, strukovno utvrđeni standardi trebaju biti kriteriji kojima će se rukovoditi ovakav jedan proces.

Svaki program digitalizacije arhivske građe kojeg podupire država, je skup aktivnosti sa svojom svrhom, ciljevima i precizno utvrđenim strukovnim standardima i kriterijima. Takvi programi su uvijek dio jednog sistemskog programa, odnosno strategije ili plana zaštite i dostupnosti pisane baštine, ali mogu biti i zakonski uređeni¹.

Kao dugoročnu svrhu programa digitalizacije cjelokupne građe možemo prepoznati stvaranje prepoznatljivog i relevantnog sadržaja kulturne baštine u informacijskom okruženju, te stručnog okvira za zaštitu i spašavanje baštinskog sektora. Pod baštinskim sektorom podrazumijevamo sve one institucije i tijela koja brinu o baštini, kako je i definirano zakonskim aktima u Kantonu Sarajevo. Tako arhivsku građu podrazumijevamo dijelom cjelokupne baštine jedne zemlje, zajedno sa onim segmentom kulturne baštine koji se nalazi u muzejima i bibliotekama. Trajnost podataka /informacije/ iz arhivskog sadržaja vodi otrgnuću od zaborava kulturnohistorijskog konteksta.

Ciljevi programa su laka dostupnost sadržaja svim zainteresiranim stranama, olakšano pretraživanje, pristupanje traženim sadržajima mrežnim putem, kvalitetno oblikovanje i obrada informacija prema usvojenim međunarodnim stručnim normama i standardima. Informacija iz arhivske građe ili elektronska verzija arhivske građe postaje mnogostruko iskoristivija kako za znanstvene, i potrebe pravnog i zakonodavnog djelovanja, tako i za oblikovanje ponude sadržaja upravno-administrativnim, kulturnim, naučnim, obrazovnim i turističkim instancama. Informacija bi se nalazila u organiziranom sistemu upravljanja koji garantira dostupnost i dugoročnost očuvanja prema važećim kriterijima i kretanjima u industrijskoj tehnologiji. Iako je pored problema ročnosti očuvanja elektronske verzije neprerađene informacije, i interoperabilnost kompromitirana istim zakonitostima tehnološkog razvoja, postoje dovoljno kompatibilne tehnologije koje ne samo da omogućavaju ročnost i dostupnost, već su osposobljene i za proizvodnju materijalne, sigurnosne verzije informacije – mikrofilma.

Organiziranim i sistemskim stvaranjem digitalnog „oblaka“ (cloud) bosanskohercegovačke kulturnohistorijske baštine u elektronskoj, odnosno digitalnoj formi, uz paralelno stvaranje i propisno čuvanje sigurnosnih (mikrofilmovanih) kopija, stvorila bi se pretpostavka za direktnu zaštitu, te vrednovanje materijalne arhivske građe, kao i introduciranje informacija iz arhivske građe državnim, regionalnim, evropskim i svjetskim mrežama kulturnih sadržaja, kao i pravno-administrativnim organima unutar države. Time bi se dao podsticaj naporima za očuvanje kulturne raznolikosti, te za upotrebu kulturnih sadržaja u nauci, obrazovanju, upravi, turizmu i drugim djelatnostima, odnosno zainteresiranim stranama.

¹ Više o bosanskohercegovačkim iskustvima i primjerima digitalizacije vidjeti u: Alibašić, A., *Digitization in the archives of Bosnia and Herzegovina: A progress report*; Zbornik DOK_SYS 2011, by media.doc, 20. posvetovanje z mednarodno udeležbo, Sistemi za upravljanje z dokumenti, Ljubljana 2011, MD 1-6.

3 BOSNA I HERCEGOVINA - STRATEGIJA I PROGRAMI DIGITALIZACIJE

Savremena arhivska teorija, pored starijih modela o životnom ciklusu svakog dokumenta, poznaje i novije modele o tzv. kontinuumu arhivskog dokumenta i potrebi istovjetnog nadzora nad istim tokom cijele njegove historije. Upravo ovaj model kontinuiteta dokumenta/zapisa, odnosno njegovog praćenja od strane arhiva u istom obimu: od nastanka do konačnog arhiviranja/pohranjivanja, uveliko je olakšan i savremenom tehnologijom i mogućnošću mrežnog povezivanja radnih procesa (npr. arhiva sa stvaraocem i obrnuto).

Savremene tendencije uvođenja e-Uprave, e-Bankarstva, e-Trgovine, e-Obrazovanja, e-Knjige, e-Turizma, e-Kulture ukazuju na neminovnost stvaranja e-Arhiva i u baštinsko-dokumentarnom obliku, budući da je korporativno arhiviranje već doseglo razmjere predviđene u začecima razvoja informacijskih tehnologija kada je tek naslućena mogućnost pohrane i manipulisanja podacima. Sigurno je da treba uzeti u obzir činjenicu da su arhivi integralni dio baštinskog društvenog segmenta, sa bibliotekama i muzejima (baze podataka, informativni portali, audiovizuelni i 3D projekti). Također, kada stvaraoci primjenjuju savremene tehnologije u vlastitim radnim procesima, dužnost je i arhivskih institucija da pokažu adekvatan nivo nadzora i takve građu, odnosno nastanak i elektronskih i klasičnih dokumenata, te da preuzmu odgovornost za njihovo adekvatno zbrinjavanje.

* * *

Fakt je da se u današnje vrijeme u Bosni i Hercegovini apsolutno ne može uzeti učešća u diskursu koristeći kategorije ranije navedene u ovom tekstu. Za takvo što, stav je većine, bit će potrebno čekati „bolja vremena“. No, dok se takva vremena iščekuju, moguće je stvoriti pretpostavke u kulturno-baštinskom sektoru u našoj zemlji, da bi se uopće mogla staviti na dnevni red i razmatati jedna tako „ambiciozna“ ideja².

Pozitivan primjer sistemskog digitaliziranja pisane bosanskohercegovačke baštine jesu Gazi Husrevbegova biblioteka, „Infobiro“ Mediacentra Sarajevo te Udruženje za digitalizaciju i informatizaciju kulturne baštine DIGI.BA. Također, pozitivne rezultate u Bosni i Hercegovini ostvaruju i druge institucije, poput Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, Bošnjačkog instituta u Sarajevu, Historijskog arhiva Sarajevo, Arhiva Bosne i Hercegovine, Arhiva Republike Srpske, Arhiva Tuzlanskog kantona. Nažalost, iako vrijedna, ova nastojanja nisu sistemski uvezana, i veoma su sporadična u uslovima nepostojanja državne strategije i kontinuiteta samog procesa.

U Bosni i Hercegovini, na državnom nivou vlasti, ne postoji jasna sistemska uvezanost baštinskog sektora, a posebno ne u pitanjima digitalizacije kulturne baštine. O zajedničkoj bazi podataka, ili mrežnoj razmjeni, nema ni govora. To je jednako tako i u arhivskom sektoru u Bosni i Hercegovini, a odražava se i na samu arhivsku građu unutar Bosne i Hercegovine. No, može se reći da u našoj zemlji danas ipak postoje pretpostavke za značajniji iskorak u procesu digitalizacije kulturnohistorijske baštine.

² *Ibid.*

U Bosni i Hercegovini (na bilo kojoj razini vlasti) ne postoji dokumentovana strategija digitalizacije kulturnohistorijske baštine a kada je riječ o *Kulturnoj strategiji Bosne i Hercegovine*, koja se ionako ne implementira, i samo je „pusto slovo na papiru“, primjetno je da posvećenost problematici digitalizacije pisane baštine nije na zadovoljavajućem nivou³.

* * *

Nemili događaji u noći između sedmog i osmog februara / veljače 2014. godine u Sarajevu, kada je Arhiv Bosne i Hercegovine bio u plamenu, pokazali su kako lako zauvijek može nestati neprocjenjivo vrijedna arhivska građa. Istovremeno, svjedoci smo izuzetno teških uslova rada u kojima djeluje i opstaje Zemaljski muzej u Sarajevu, institucionalni nukleus nauke, obrazovanja i kulture u Bosni i Hercegovini. Nažalost, tu se stvar ne završava. U Bosni i Hercegovini uvjeti i stanje objekata, u kojima se danas čuva arhivsko gradivo, ne garantiraju opstanak istog u narednih 10 do 15 godina. I pored dva nova objekta, jednog u Brčkom (koji ne ispunjava u potpunosti stručne standarde i ne koristi se samo i isključivo kao arhivska institucija) i jednog u Travniku (koji je još u fazi izgradnje, ali sa nedvojbenim pokazateljima da se nastoji uvesti stručne standarde u gradnji), cjelokupno stanje diljem Bosne i Hercegovine je loše. To su zaista alarmantni podaci i činjenice nad kojima se arhivske i baštinske institucije moraju zamisliti, suočiti i shodno tome reagirati i tražiti rješenja.

4 ARHIVSKI SEGMENT BAŠTINSKOG SEKTORA U BOSNI I HERCEGOVINI

Svjedoci smo da je institucionalna kultura u Bosni i Hercegovini, a s njom baštinski sektor, u stalnoj defanzivi i svojevrsnoj inertnosti. Zaista, potrošeno je mnogo vremena – sada već skoro dvije decenije (!), koje su prošle u detektovanju i obrazlaganju sveukupnog problema i lošeg stanja u baštinskom sektoru, stalnom, bezuspješnom obraćanju i apelovanju institucijama vlasti na svim nivoima, i mučnom moljakanju za pomoć.

Baštinski sektor, u smislu u kojem ga shvaćaju autori ovoga rada, obuhvaća sve one institucije i tijela koja prikupljaju, čuvaju i predstavljaju pokretna i nepokretna dobra kulturne baštine kao takva, a arhivi mu pripadaju jer brinu za dio pokretne baštine – arhivske građe.

Na temu arhivskog segmenta kulturnohistorijske baštine održana su brojna savjetovanja, kongresi, okrugli stolovi i tribine na kojima su, poput mantre, ponavljana tematski slična izlaganja o izuzetnoj bitnosti i istovremenoj ugroženosti arhivske građe, ali osim poziva na zaštitu i konstatovanja potrebe snažnog odgovora na problem, bez konkretnih rješenja o rješenju ovog gorućeg problema. Rezultati takvog djelovanja su vidljivi.

³ Više o potrebama razvoja strategije baštinskih ustanova, te o ulozi obrazovanja i edukacije kao dio tog procesa, u: Zaimović, H., *Obrazovanje i edukacija kao dio strategije razvoja baštinskih ustanova u Bosni i Hercegovini*, Zbornik Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, Maribor 2011, str. 101-112.

Ono što podrazumijeva tzv. *prelazak na plan B* je svojevrsna promjena ustaljene prakse djelovanja arhivskih ustanova u Bosni i Hercegovini. Novi diskurs podrazumijevao bi:

- insistiranje na hibridnom arhiviranju⁴ – stvaranju digitalnih i sigurnosnih (mikrofilm) kopija - kao glavnom vidu zaštite arhivske građe kao pisane baštine, te društvene ili nacionalne memorije;
- implementacija transnacionalnih projekata;
- zajednički nastup i saradnja sa institucijama, organizacijama i tvrtkama iz sektora informacijskih tehnologija;
- implementacija programa saradnje i djelovanja unutar visokoobrazovnih institucija;
- kompatibilnost sa lokalnom upravom.

5 ARHIVSKA SLUŽBA U BOSNI I HERCEGOVINI

U procesu zaštite arhivske građe potrebno je dati prijeko potrebnu pažnju zaštiti, odnosno digitalizaciji i obradi arhivske građe upravno-administrativnih fondova u bosansko-hercegovačkim arhivima.

Idealno, konačno rješenje bi zasigurno bilo digitalizirati cjelokupan arhivski fond u Bosni i Hercegovini, no kako sve ukazuje na to da su za takvo što veoma mali izgledi u skorijoj budućnosti, onda se digitalizacija makar jednog segmenta bogatog arhivskog fonda, u ovom slučaju građe upravno administrativnih fondova nameće kao jedno od rješenja i naša je ideja koju ovdje prezentiramo.

Težište je na ovom dijelu građe iz prostog razloga što se radi o redovito *mainstream* građi u arhivima, a pored toga je dobar reprezentativni uzorak za početak realizacije samog projekta i kasniju nadogradnju. Ideja jeste da projekat bude iniciran i započet iz Sarajeva, a kasnije proširen i na sve druge arhive u BiH. Na žalost, ni Historijski arhiv Sarajevo nije uradio ništa na planu digitaliziranja ovog dijela građe, mada je implementirao određene projekte digitalizacije koji su se odnosili na građu iz osmanskog perioda, kao najstariju koju posjeduje. Od ostalih arhiva u Bosni i Hercegovini, još je samo tuzlanski arhiv bio nosioc određenih projekata digitaliziranja građe, ali opet, ne i upravnih fondova. Isto se odnosi i na sve druge arhive u našoj zemlji.

Činjenica je također, da samo Historijski arhiv Sarajevo (izuzimajući državni arhiv – Arhiv Bosne i Hercegovine), posjeduje sačuvanu najkompletniju građu upravno-administrativne provenijencije, u kontinuitetu od austrougarskog perioda pa do osamostaljenja Bosne i Hercegovine. Radi se o cjelini arhivske građe koja je već kao takva

⁴ 2011. godine Historijski arhiv Sarajevo bio je partner-aplikant u projektu „Digitalizacija i mikrofilmovanje (hibridno arhiviranje) pisanog kulturno-historijskog naslijeđa“ zajedno sa Arhivom Tuzlanskog kantona i Istorijskim arhivom Užice, Srbija u sklopu EU IPA Programa prekogranične saradnje, međutim aplikacija nije prihvaćena. Ovaj projekat je svakako opcija koja će se modifikirati i dalje aplicirati prema EU fondovima.

zanimljiva, a digitalizacija i mikrofilmovanje mi riješili problem njezine zaštite, upotrebljivosti i dostupnosti.

Nameće se pitanje zašto smo u ideji digitalizacije građe u prvi plan stavili knjige protokola i registara? Odgovor leži u jednostavnosti: svi oni koji vrše istraživanja bilo koje vrste kroz arhivsku građu dobro znaju šta znači postojanje i dostupnost knjiga po kojima se može pratiti tok nastale dokumentacije u upravnim i administrativnim tijelima vlasti. Znajući pride da građa ovih fondova nije sređena usljed svoje obimnosti, još ju je teže pretraživati, no kada bi postojale on-line knjige stvari bi bile daleko lakše, kako za arhiviste tako i za istraživače.

Procenat korištenja ove građe bi sigurno porastao u znatnom obimu, uslijed lakše i brže dostupnosti pretraživanja građe, a o zaštitnoj funkciji ovog procesa, kao i svakog drugog procesa digitaliziranja suviše je i govoriti. Svaka građa koja je digitalizirana je višestruko zaštićena, jer je umanjen nivo manuelne manipulacije i same eksploatacije dokumenata. Uostalom, zaštita i dostupnost su osnovni ciljevi hibridnog arhiviranja - digitalizacije i mikrofilmovanja.

Jasno raspoznavamo da se pod pojmom digitalizacije zapravo obuhvaća hibridno arhiviranje koje podrazumijeva istovremeno mikrofilmovanje i stvaranje digitalnih kopija građe, što je najbolja opcija jer je mikrofilm još uvijek najtrajnija kategorija kada se govori o ročnosti hibridnim arhiviranjem zaštićene građe.

Novi diskurs u provođenju gorespomenutih planova podrazumijevao bi:

- insistiranje na digitalizaciji, odnosno hibridnom arhiviranju, kao vidu zaštite arhivskih fondova obzirom da je očito nerealno očekivati da će arhivi u našoj zemlji biti u skorije vrijeme fizički i tehnološki opremljeni prema međunarodnim arhivskim standardima. Ovaj vid zaštite arhivske građe savremenog opremanja arhivskih objekata i depoa.
- kontinuiranu, sistemsku digitalizacija knjiga protokola i registara kao način izrade arhivskih informativnih pomagala – online inventara upravno-administrativnih arhivskih fondova. Ovo bi mnogostruko olakšalo obradu, sređivanje i pretragu arhivske građe, te samim tim je učinilo dostupnom.
- da se arhivske ustanove, udruženja i djelatnici moraju međusobno saobraćati, povezivati, sarađivati te zajednički nastupati prema organizacijama koje imaju know-how, ljudske resurse, iskustva i rezultate na polju informacijskih znanosti, tehnologije, digitalizacije i zaštite pisane građe / baštine.
- da arhivske ustanove, udruženja i djelatnici moraju konkretnim idejama i ponuđenim sadržajima insistirati na saradnji i uvezivanju s visokoškolskim ustanovama i univerzitetima. Potrebno je dovesti do zajedničkog nastupa arhivskih i visokoškolskih ustanova u pitanjima projekata zaštite arhivske građe, akademsko-nastavnih programa, nauke, obrazovanja i kulture, te do uključenja arhivske djelatnosti putem digitalizacije arhivske građe, i to kao vid njene zaštite, u akademsko-nastavne programe univerziteta. Idealno rješenje bi bilo postojanje katedre za arhivističke studije na makar jednom od bosanskohercegovačkih fakulteta, a ponajbolje sa sjedištem u Sarajevu kao

univerzitetom centru zemlje. Tek bi ta katedra mogla obuhvatiti kompletan arhivistički program i u punoj mjeri zadovoljiti potrebu za istim.

- da konkretnim idejama i sadržajima uključi lokalnu zajednicu i upravu u potporu projektima zaštite arhivske građe, jer će od njih upravo ona i imati najviše koristi.

Činjenica je institucije vlasti na svim nivoima ne mogu i ne žele da se bave zaštitom pisane ili bilo koje druge baštine, pa je potrebno pronaći način da se općinske i gradske strukture uključe u proces. Arhivska građa upravno-administrativnih fondova je dobra osnova za zajedničku saradnju.

Jasno je da se u svakom prijedlogu, ponudi i ideji moraju pronaći obostrani interesi učesnika / partnera te da krajnji rezultat zajedničke saradnje, poslovnog i naučno-istraživačkog povezivanja i zajedničkih aktivnosti bude društveno koristan, svrsishodan, primjenjiv, praktičan i prepoznatljiv, od općeg interesa te realan i ostvariv.

6 ARHIVSKA GRAĐA UPRAVNO-ADMINISTRATIVNIH INSTITUCIJA

Kada je riječ o periodu austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini (1878-1918), zahvaljujući urednom vođenju registratura od strane, za ono vrijeme veoma dobro organiziranog, administrativno-upravnog aparata u Monarhiji, a koji se preuzima i nastavlja u vrijeme Kraljevine SHS / Jugoslavije (1918-1941), danas arhivski djelatnici, istraživači, studenti, naučnici te lokalna uprava ali i viši nivoi vlasti kojima je to potrebno, mogu da se služe ovom arhivskom građom, koristeći knjige a uz pomoć njih i spise koji su uredno registraturno sređeni (po signaturama). Kuriozitet je da su baš arhivski fondovi uprave iz austrougarskog vremena najsređeniji [u Arhivu BiH: *Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu (ZV), Zajedničko ministarstvo finansija (ZMF / GFM) – Odjeljenje za bosanskohercegovačke poslove, Kraljevska banska uprava Drinske banovine; Historijski arhiv Sarajevo: Gradsko poglavarstvo grada Sarajeva (GP) i Vladin povjerenik za zemaljski glavni grad Sarajevo (RC) i Gradski narodni odbor (GNO)*].⁵

⁵ *Značajni radovi / članci o ustroju i funkcioniranju austrougarske uprave u BiH te arhivskoj građi iste: Isović, Kasim: „Organizacija austrougarske administracije u Bosni i Hercegovini sa osvrtom na arhivsku službu“. Sabrani radovi. Arhiv BiH. Sarajevo: 2007.; Isović, Kasim: „Organizacija i funkcionisanje vrhovnih registratura u Bosni i Hercegovini u doba austrougarske uprave“. Glasnik Arhiva i DAR-a BiH, knjiga X-XI. Sarajevo: 1970-1971. ; Zaimović, Haris: „Analitički inventar Gradskog poglavarstva grada Sarajeva za godinu 1879“. Istorijski arhiv Sarajevo, edicija: Inventari, Sarajevo: 2008.; Zaimović, Haris: „Analitički inventar Gradskog poglavarstva grada Sarajeva za 1880. godinu.“. Historijski arhiv Sarajevo, edicija Inventari. Sarajevo: 2009.; Zaimović, Haris: „Analitički inventar Gradskog poglavarstva grada Sarajeva za 1881. godinu.“. Historijski arhiv Sarajevo, edicija Inventari. Sarajevo: 2011.; Zaimović, Haris: „Arhivska građa austrougarske uprave u Historijskom arhivu Sarajevo“. Historijska traganja, Institut za istoriju, br. 8, str. 61-80, Sarajevo: 2011; Zaimović, Haris: „Arhivska građa austrougarske administracije u bosanskohercegovačkim arhivima“. Zbornik radova s Međunarodne konferencije „Bosna i Hercegovina u okviru Austro-Ugarske 1878-1918“, Filozofski fakultet Sarajevo Univerziteta u Sarajevu, str. 571-601. Sarajevo: 2011.;*

Značajni radovi / članci o ustroju i funkcioniranju uprave u BiH za vrijeme Kraljevine SHS / Jugoslavije: Rodinis, Andrej: „Izvjestaji o situaciji u Drinskoj banovini“, Knjiga I (1929-1931), Građa za proučavanje političkih, kulturnih i socijalno-ekonomskih pitanja iz prošlosti Bosne i Hercegovine (XIX i XX vijek) N.S.

Razlozi tome su propisno odvijanje rada u registraturama te uredno vođenje akata u protokole, imenske i tematske registre s kratkim sadržajem, brojem / signaturom i navođenjem imena institucije ili osobe. Sticajem *mnogih sretnih okolnosti* sačuvani su arhivski fondovi zemaljskih institucija u Bosni i Hercegovini te gradske uprave zemaljskog glavnog grada Sarajeva. Ova arhivska građa svjedoči o kontinuitetu postojanja i djelovanja, kako zemaljske / pokrajinske odnosno republičke / državne uprave, tako gradske uprave, u gradu Sarajevu. Također su značajne knjige objavljivanih zakona i uredbi, koje su štampane od 1878. do 1945. godine ali i poslije. One se čuvaju u Arhivu Bosne i Hercegovine i Historijskom arhivu Sarajevo.

Također i u drugim arhivima u Bosni i Hercegovini čuvaju se arhivski fondovi upravno-administrativnih institucija od značaja za lokalnu i širu zajednicu kao što su u Arhivu Republike Srpske: *Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Sreski narodni odbor Banja Luke*, te u Arhivu Tuzlanskog kantona: *Okružni i oblasni narodni odbor Tuzla*.

Bitno je napomenuti da su ovi arhivski fondovi od strane Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine proglašeni nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine – pokretno dobro. Nažalost, uvršteni su na listu ugroženih spomenika. Ostatak će zabilježeno da su u Arhivu BiH arhivski fondovi *Okružna oblast Sarajevo i Bosanski sabor* zauvijek izgubljeni u plamenu požara u mjesecu februaru / veljači 2014. godine. Dokumentacija *okružnih oblasti Tuzle i Banja Luke* je već u periodu do i za vrijeme II svjetskog rata izgubljena.

Arhivski fondovi Gradskog poglavarstva grada Sarajeva (1879-1945) i Vladinog povjerenika za zemaljski glavni grad (period austrougarske uprave), koji se nalaze u Historijskom arhivu Sarajevo, rijetki su i skoro jedini sačuvani fondovi kada je u pitanju upravno-administrativna građa lokalnih / gradskih organa vlasti od kraja 19. do sredine 20. stoljeća. Zahvaljujući relativnoj očuvanosti arhivskih fondova zemaljskih institucija u Arhivu Bosne i Hercegovine i navedenih arhivskih fondova u Historijskom arhivu Sarajevo, postoji mogućnost dopunjavanja i kompletiranja istih te spisa i predmeta drugih nivoa uprave (okružne i kotarske oblasti, općina te drugih vojnih i civilnih institucija) koji su fragmentarno ili nikako sačuvani. To je dug, zahtjevan i izazovan proces koji traži stručne kadrove i poznavanje funkcioniranja uprave, njemački jezik i staro njemačko pismo - goticu.

Digitalizacija knjiga (zapisnika sjednica, protokola, imenskih i tematskih registara) preduvjet je za početak takvog jednog procesa. Ono što je bitno, s obzirom na sređenost arhivskih spisa / dokumenata i arhivskih kutija, da se putem pretrage protokola i registara puno lakše mogu tražiti određeni spisi i predmeti po signaturama i šiframa. Digitalizacija bi omogućila izradu arhivskih informativnih pomagala - online inventara, što je jedan novi način pretrage. Ovakav način zaštite arhivske građe olakšava obradu spisa i predmeta te njihovu bolju dostupnost. Izradom analitičkih inventara na ovaj način, vršila bi se istovremeno provjera podataka istih spisa i predmeta. Proces samim tim sa sobom nosi i valorizaciju spomenutih arhivskih fondova. Time se arhivistima

tom I (X), *Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo: 2009.*; Rodinis, Andrej: „Upravljanje zapisima u Kraljevskoj banskoj upravi Drinske banovine u Sarajevu – Prilozi historiji arhiva u Bosni i Hercegovini“, *Građa, br. 3, str. 53-94, Sarajevo: 2011.*

omogućava bolji uvid u tu arhivsku građu a značajan dio iste postaje koristan i operativan, kako za potrebe šireg broja istraživača, tako i za potrebe uprave i administracije.

Naravno da ovdje nije riječ samo o pukom skeniranju spisa ili stranice knjige, već o procesu koji podrazumijeva transkripciju, obradu metapodataka po ISAD (G) standardima, prilagođena softverska rješenja, izradu online pretrage, deponovanje podataka i umrežavanje.

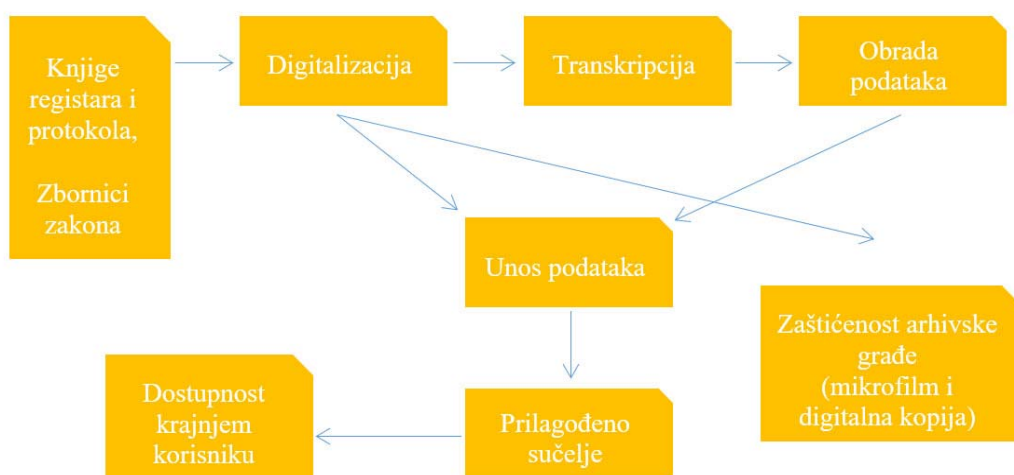
Karakter predmetne arhivske građe nalaže uspostavu institucionalno multilateralnog sistema digitalizacije, kroz koji će građa, osim što će se tako konačno zaštititi, proći kroz stadije čitanja i iščitavanja, transkripcije, razvrstavanja i unosa podataka u odgovarajuće baze, audiovizuelnog procesiranja, pohrane i konačne precizno definirane umreženosti u svrhu dostupnosti.

Kada su u pitanju knjige registara i protokola, proces je složeniji utoliko što, pored odgovarajuće opreme, zahtjeva multidisciplinarni angažman. Budući su knjige vođene uglavnom *rukom i perom*, njihovo čitanje ne bi moglo biti automatizovano, budući da je takav softver još uvijek u fazi istraživanja, nego bi upravo taj „nedostatak“ poslužio kao benefit akademskoj zajednici koja bi na taj mogla obezbjediti praktični rad i nastavu za studente germanistike, orijentalistike i drugih fakultetskih odsjeka. Transkripciju slijedi unos transkribiranih podataka u odgovarajuće baze, a zatim njihova diseminacija ka krajnjim korisnicima: arhivima, istraživačima, lokalnoj upravi, sudovima i općenito široj javnosti ukoliko postoji opravdana potreba za time. Opremljenost arhiva i drugih institucija i organizacija za digitalizaciju je od presudnog značaja. Tehnološki stadij razvijenosti opreme omogućava visok stepen automatizacije samog procesa digitalizacije, odnosno hibridnog arhiviranja. Knjige se najprije skeniraju ili fotografišu u visokoj rezoluciji pri optimalnim svjetlosnim uvjetima, zatim se procesuiraju u digitalnom obliku, a u konačnici se digitalne kopije mikrofilmuju i razvijaju.

Nešto je drugačiji pristup digitalizaciji zbornika zakona i zakonskih odredbi, obzirom da dolaze u štampanoj formi. Standardna OCR tehnologija, uz odgovarajuću tehničku opremljenost, dopušta održavanje visokog stepena automatizacije digitalizacije uz minimalno korištenje ljudskih resursa, uglavnom za potrebe rukovanja arhivskom građom, neophodnu lekturu i korekturu, te unos i obradu dobijenih podataka. Naravno, i ovaj pristup kao ishodište ima mikrofilm, pored digitalne kopije.

Rafinirani podaci iz digitalizirane arhivske građe zatim mogu biti dostupni putem prilagođenih sučelja individualnim istraživačima, institucijama, organizacijama i nadležnim jedinicama lokalne uprave i samouprave, te sudovima, čime bi bio znatno skraćen period čekanja zahtijevanih informacija, te omogućeno autonomno pretraživanje podataka po različitim kategorijama: osobe, datumi, brojevi protokola, adrese, naslovi predmeta, i slično.

Najvažnije, rafinirani podaci iz arhivske građe su na ovaj način više nego dostatni za automatiziranu izradu arhivskih pomagala – analitičkih i sumarnih inventara. Osim toga, obilje podataka kojima je moguće manipulirati uveliko pojednostavljuje i izradu naknadnih imenskih i geografskih registara za same analitičke inventare.

Slika 1: Digitalizacija i postupci uz nju

* * *

Ozbiljno proučavanje historije grada i države, njihovom svakodnevnicom, migracijama, razvojem trgovine i obrta, ekonomskim, zdravstvenim, prosvjetnim i kulturnim, te genealoškim pitanjima, kao i svako rješavanje upravno-administrativnih, dokazno-pravnih, komunalnih, urbanističkih i infrastrukturnih pitanja iz prošlosti i sadašnjosti, ne mogu se zamisliti bez obaveznog korištenja ove arhivske građe. Svaka rasprava o porezima i drugim nametima, nacionalizaciji, restituciji, raznim odštetama, osnivačkim pravima te pravima vlasništva, utvrđivanju rada i djelokruga nivoa uprave te crtanju administrativnih granica ne mogu se uzimati u obzir ukoliko se ne konsultiraju ovi arhivski fondovi. Ova arhivska građa mora biti prioritet kada se govori o zaštiti i spašavanju arhivskog gradiva u Bosni i Hercegovini.

Druga komponenta u ovom procesu informatizacije je, informatizacija arhivskih institucija, podrazumijevajući sve profesionalne aspekte arhivske djelatnosti. Informatizacija u arhivu bi posredno omogućila i postojanje jedinstvenog informacionog sistema koji bi standardizirao radne procese i obradu podataka. Za obradu arhivskih fondova u arhivima u BiH ne postoje jedinstveni domaći standardi, a međunarodni se ne primjenjuju gotovo nikako. Upravo bi standardizirani procesi i ispunjavanje međunarodnih standarda olakšali uvođenje jedinstvenog informacionog sistema. Arhivske institucije nisu umrežene, samo dio njih ima svoje prezentacije na internetu (u vidu web-sajta). Problem je i (ne)opremljenost arhiva odgovarajućom opremom, kao i nivo educiranosti kadra. Ono što je do sada urađeno na poboljšanje svih ovih komponenata je nedostatno.

7 PRILIKA I MOGUĆNOSTI

U godinama smo obilježavanja mnogih obljetnica u Evropi i svijetu, što će imati svoj značaj kada je riječ o kulturnohistorijskom naslijeđu, projektima koji se odnose na pisanu baštinu – arhivsku građu, njenu zaštitu, predstavljanje, dostupnost i korištenje. Ne bi bilo dobro da arhivske i druge baštinske ustanove (koje upravljaju pisanom baštinom) u Bosni i Hercegovini budu puki posmatrači i ne učine ništa po pitanju kvalitetnog predstavljanja, zaštite i digitalizacije svojih arhivskih fondova te uključivanja u regionalne i evropske projekte saradnje. Ove četiri godine arhivska struka mora iskoristiti za lobiranje i promoviranje zaštite arhivske građe te njene digitalizacije. S tim u vezi potrebno je pokrenuti razgovore, te izraditi i implementirati strategiju za digitalizaciju pisane kulturnohistorijske baštine. To podrazumijeva i postojanje plana i programa digitalizacije.

Arhivska građa iz vremenskog perioda prvih desetljeća 20 stoljeća najinteresantnija je za razmatranje, kada se govori o građi upravno-administrativnih arhivskih fondova (konkretno arhivska građa u Arhivu BiH i Historijskom arhivu Sarajevo). No, to u ovom slučaju ne smije značiti da se uzima u obzir samo taj vremenski raspon ili, pak, samo par godina (konkretno 1914-1918). Ovi arhivski fondovi moraju se u cjelosti razmatrati, a to uključuje vremenski raspon od 1878. godine pa do kraja II svjetskog rata, odnosno početak stvaranja NR Bosne i Hercegovine u okviru NFR Jugoslavije. To bi značilo uvrštavanje više arhivskih fondova, odnosno uključivanje više bosanskohercegovačkih arhiva. Stoga bi se digitalizacija ovih arhivskih fondova radila u fazama.

Kompleksnost ovakvog projekta podrazumijevao bi višegodišnji rad i angažman ljudskih resursa sa adekvatnim informacijsko-informatičkim, arhivističkim, bibliotečkim i filološkim znanjima i iskustvima.

Obzirom da je riječ o arhivskim fondovima Gradsko poglavarstvo grada Sarajeva, Vladin povjerenik za zemaljski glavni grad, Zajedničko ministarstvo finansija, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, potrebno je projektirano povezivanje niza relevantnih institucija i organizacija: Historijskog arhiva Sarajevo, Arhiva Bosne i Hercegovine, Mediacentra Sarajevo, te Filozofskim fakultetom Univerziteta u Sarajevu. Partnerski djelovanjem moguće je osmisliti, izraditi i implementirati digitalizaciju knjiga administrativno-upravnih arhivskih fondova.

8 ZAŠTITA ARHIVSKE GRAĐE KAO DIO NASTAVNO-NAUČNOG PROCESA NA UNIVERZITETU

Karakteristika promatrane arhivske građe zahtjeva multidisciplinarni pristup. Kroz akademsku nastavu i praksu odgovarajućih odsjeka Filozofskog fakulteta u Sarajevu bi se proširio nastavno-naučni proces, studentima i akademskom kadru bi se otvorila vrata arhiva, baštinskih i profesionalnih organizacija, a arhivske ustanove mogle bi biti uključene u nastavno-naučne programe pojedinih odsjeka Filozofskog fakulteta Sarajevo kao što su *Bibliotekarstvo i komparativna književnost*, *Historija*, *Germanistika* i *Orijentalistika*. Pri Filozofskom fakultetu u Sarajevu djeluje i *Centar za naučnoistraživački*

rad i aktivnosti koji bi također mogao dati svoj doprinos u razradi i implementaciji projekta zaštite arhivske građe kroz nastavne predmete: *Digitalizacija, Kulturna baština u savremenom tehnološkom okruženju, Upravljanje informacijskim ustanovama, Pomoćne historijske nauke, Arhivistika, Historija BiH u 19. i 20. stoljeću, Staro njemačko pismo gotica* i dr.

Segmentom zaštite arhivske građe treba biti i Elektrotehnički fakultet, njegovi odsjeci za računarstvo i informatiku kroz predmete Razvoj programskih rješenja, Osnove informacionih sistema, Sistemsko programiranje i Osnove baze podataka.

Naravno, ovakav pristup podrazumijeva izmjene i dopune nastavno-naučnih programa na fakultetima te iznalaženje modaliteta da se studentska praksa, od koje se očekuje rezultat u radu, adekvatno vrednuje kao dio sastavni dio nastavnog procesa u budućnosti, obzirom da je neophodan kontinuiran angažman arhivista, studenata, informacijskih stručnjaka i nastavnonaučnog kadra, ali i lokalne uprave (općine Stari Grad, Centar i Novo Sarajevo te Gradska uprava grada Sarajeva).

Uzimajući u obzir sređenost pojedinih fondova i urednost vođenja knjiga, potrebno je započeti digitalizaciju arhivske građe sa 1879. godinom a kao pilot-projekt izvršiti digitalizaciju perioda 1914-1918. Naravno, samo digitalizacija kompletnog perioda 1879-1945, te godina nakon II. svjetskog rata, obzirom da se radi o kontinuitetu gradske i zemaljske uprave te da postoji prijevka potreba za lakše dostupnim arhivskim gradivom administrativno-upravnih fondova tog perioda, bi dala rezultate koji omogućavaju ukupnu sagledivost iskoristivosti informacija dobijenih iz zaštićene arhivske građe i opći benefit. Proces bi obuhvatio digitalizaciju svih knjiga i zapisnika uprave koje služe kao informativno pomagalo u pretrazi spisa i predmeta te propisnu digitalizaciju svih, u Bosni i Hercegovini štampanih, zbornika zakona i uredaba. Informacije koje pružaju te knjige jesu jedna vrsta inventara (signaturni broj / broj protokola, ime i prezime ili naziv pravnog lica, naslov dokumenta, kratki sadržaj, adresa, datum i sl.). S obzirom da je veći dio građe registraturno sređen, obrada i pretraga bi samim tim bila olakšana.

* * *

Ukoliko se pokažu rezultati potrebno je uključiti i druge zainteresirane fakultete koji mogu dati svoj doprinos na ovakvom jednom projektu. Također, potom, uključiti ustanove i organizacije iz oblasti informacijskih i informatičkih nauka, baštine i kulture.

Time bi se počeli stvarati preduvjeti za uspostavljenje digitalnog repozitorija te organiziranje više konferencija i savjetovanja o zaštiti i digitalizaciji pisane kulturne baštine. Ovo bi svakako dalo podstreka i inicijativu za formiranje *Instituta za informacijske nauke i heritologiju*. Sve ovo navedeno mora da sadrži buduća *Strategija za digitalizaciju pisane baštine*. Najvažnije od svega bilo bi pozicioniranje arhivskih i baštinskih ustanova u visokoškolske akademsko-naučne programe te samim tim jačanje naučnog karaktera arhivskih i baštinskih institucija u Bosni i Hercegovini.

9 ZAKLJUČAK

Potrebno je uložiti napore te ukazati lokalnoj zajednici i upravi na značaj, sadržaj i neophodnost svakodnevne upotrebljivosti arhivske građe lokalne uprave u Bosni i Hercegovini, barem onog sačuvanog dijela. Partnerstvo arhivskih institucija sa filozofskim fakultetima, elektrotehničkim fakultetima i lokalnom samoupravom u projektima digitalizacije, odnosno zaštite, očuvanja i bolje dostupnosti arhivske građe upravno –administrativnih arhivskih fondova pri navedenim arhivima je od ključnog značaja. Potrebno je vršiti monitoring pozitivnih primjera u regionu, poput projekata „Hrvatska kulturna baština“ (HR), „Nacionalni centar za digitalizaciju“ (SRB), i „Infobiro“ Mediacentra Sarajevo (BiH).

Digitalizacija upravno-administrativnih arhivskih fondova podrazumijeva: spašavanje pisane baštine, primjenu međunarodnih arhivskih standarda te informatizaciju arhivskog i baštinskog sektora. Potrebno je utvrditi kriterije i prioritete u projektima digitalizacije i mikrofilmovanja arhivske građe i fondova. To podrazumijeva multidisciplinarni i multifunkcionalan angažman stručnih saradnika, arhivskih djelatnika, naučno-akademske zajednice i organa lokalne samouprave.

Ukupnim procesom ubrao bi se rok izrade strategije digitalizacije i mikrofilmovanja pisane baštine ali i izrade novih nastavno-naučnih programa i silabusa u visokoškolskim ustanovama čime bi se i arhivske institucije približile i uključile u nastavno-naučne procese i ustanove.

LITERATURA

- Alibašić, A. (2011). Digitization in the archives of Bosnia and Herzegovina: A progress report. U: *Zbornik DOK_SYS 2011, by media.doc, 20. posvetovanje z mednarodno udeležbo, Sistemi za upravljanje z dokumenti*. Ljubljana: Društvo media.doc.
- Isović, K. (1970-1971). Organizacija i funkcionisanje vrhovnih registratura u Bosni i Hercegovini u doba austrougarske uprave. *Glasnik Arhiva i DAR-a BiH*, knjiga X-XI. Sarajevo.
- Isović, K. (2007). *Organizacija austrougarske administracije u Bosni i Hercegovini sa osvrtom na arhivsku službu. Sabrani radovi*. Sarajevo: Arhiv BiH.
- Rodinis, A. (2009). *Izveštaji o situaciji u Drinskoj banovini, Knjiga I (1929-1931), Građa za proučavanje političkih, kulturnih i socijalno-ekonomskih pitanja iz prošlosti Bosne i Hercegovine (XIX i XX vijek) N.S. tom I (X)*. Sarajevo: Arhiv Bosne i Hercegovine.
- Rodinis, A. (2011). Upravljanje zapisima u Kraljevskoj banskoj upravi Drinske banovine u Sarajevu – Prilozi historiji arhiva u Bosni i Hercegovini. *Građa, br. 3*, str. 53-94. Sarajevo.
- Zaimović, H. (2008). *Analitički inventar Gradskog poglavarstva grada Sarajeva za godinu 1879*. Sarajevo: Istorijski arhiv Sarajevo.
- Zaimović, H. (2009). *Analitički inventar Gradskog poglavarstva grada Sarajeva za 1880. godinu*. Sarajevo: Istorijski arhiv Sarajevo.
- Zaimović, H. (2011). *Analitički inventar Gradskog poglavarstva grada Sarajeva za 1881. godinu*. Sarajevo: Istorijski arhiv Sarajevo

- Zaimović, H. (2011). Arhivska građa austrougarske administracije u bosanskohercegovačkim arhivima. U: *Zbornik radova s Međunarodne konferencije „Bosna i Hercegovina u okviru Austro-Ugarske 1878-1918“*, str. 571-601. Sarajevo: Filozofski fakultet Sarajevo Univerziteta u Sarajevu.
- Zaimović, H. (2011). Arhivska građa austrougarske uprave u Historijskom arhivu Sarajevo. *Historijska traganja, br. 8* (str. 61-80). Sarajevo: Institut za istoriju.
- Zaimović, H. (2011). Obrazovanje i edukacija kao dio strategije razvoja baštinskih ustanova u Bosni i Hercegovini. U Tovšak, S. (ur.) *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 10. zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radencih 6.–8. april 2011* (str. 101-112). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

SUMMARY

REGISTRY AND PROTOCOL BOOKS AS ON-LINE INVENTORIES: DIGITIZATION OF BOOKS OF GOVERNMENT AND ADMINISTRATION ARCHIVAL FONDS

Digitization, understood as a process of protection of cultural heritage and possibility of better access to worthy archival material on national and international level, can also be recognized as an important goal in realization of cultural and scientific development of the country, as well as, in better functioning of local government's policy. While implementing this digitization process, high quality professional standards should be the main criteria.

As a long term purpose of the digitization of all archival funds is a creation of a visible and relevant content of cultural heritage within the electronical environment can be recognized, as well as professional frame for preservation and salvation of heritage and documentary sector.

The main goal of digitization is easy access to the content to all interested parties which means easier search and access to needed content through the web, good quality processing of information according to international professional standards, usefulness for the purposes of cultural, scientific and legal acts, as well as, shaping of the content to needs of governmental, cultural, scientific, educational and touristic levels. That means, information would be situated in organized system of managing which will guarantee access and long-term preservation according to contemporary criteria in industrial technology.

Efforts within the local community are much needed, in order to point out the meaning, content and necessity of everyday usability of these archival funds, at least the salvaged part of it, to the local community and administration. Partnership between archival institutions with Faculty of Philosophy, Electrotechnical faculty, and local government in digitization, preservation, salvation and availability of the governmental and administrative archival funds is of the crucial importance. It is required to review and monitor the positive examples in the region.

Having in mind that considered fonds for this project are Sarajevo City Government, The Government Commissioner for Capital of Sarajevo, Joint Ministry of Finance – Department of Bosnia and Herzegovina, National Government of Bosnia and

Herzegovina, there is need to involve all relevant institutions and organizations: Sarajevo Historical Archives, Archives of Bosnia and Herzegovina, Mediacentar Sarajevo, Faculty of Philosophy, Faculty of Electrical Engineering in Sarajevo. Only in partnership is possible to design and implement digitization of the books of government and administration's archival fonds, with creating educational, scientific programs, i.e. syllabus and practical work.